

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu**

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Davida Uhlíře, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Tomáše Lichovníka o ústavní stížnosti stěžovatelky **V. F.**, zastoupené stálým opatrovníkem městem Mohelnice, právně zastoupené JUDr. Petrem Ritterem, advokátem, se sídlem Riegrova 12, Olomouc, proti výroku II. rozsudku Okresního soudu v Šumperku ze dne 10. 8. 2015 č. j. 208 C 80/2014-69, za účasti Okresního soudu v Šumperku jako účastníka řízení, takto:

- I. Výrokem II. rozsudku Okresního soudu v Šumperku ze dne 10. 8. 2015 č. j. 208 C 80/2014-69 bylo porušeno základní právo stěžovatelky zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Výrok II. rozsudku Okresního soudu v Šumperku ze dne 10. 8. 2015 č. j. 208 C 80/2014-69 se proto ruší.**

Odůvodnění:

I.

1. Včas podanou ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí Okresního soudu v Šumperku ve výroku II., jímž bylo rozhodnuto o povinnosti stěžovatelky zaplatit žalobkyni, která byla v řízení plně úspěšná, náhradu nákladů řízení ve výši 2.089 Kč.

2. Stěžovatelka napadené rozhodnutí okresního soudu považuje za rozporné s jejím ústavně zaručeným právem na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Stěžovatelka totiž v řízení před okresním soudem byla ke své žádosti usnesením okresního soudu osvobozena od soudních poplatků v plném rozsahu; okresní soud přesto tohoto svého rozhodnutí nedbal při následném rozhodování o nákladech řízení, při němž stěžovatelku bez náležitého odůvodnění zavázal hradit žalobkyni náklady řízení, včetně zaplaceného soudního poplatku ve výši 1.000 Kč. Okresní soud tak své napadené rozhodnutí zatížil nepředvídatelností, a tudíž protiústavností.

3. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil též Okresní soud v Šumperku jako účastník řízení. Podle okresního soudu skutečnost, že stěžovatelka byla v průběhu řízení osvobozena od úhrady soudních poplatků, neznamená automatické užití § 150 občanského soudního řádu; naopak podmínky užití tohoto ustanovení jsou podstatně přísnější než podmínky přiznání osvobození od soudních poplatků dle § 138 občanského soudního řádu. Okresní soud navíc při rozhodování o nákladech řízení neshledal důvody pro užití § 150 občanského soudního řádu; jeho

užitím by naopak došlo k porušení práva na spravedlivý proces žalobkyně, která byla ve sporu v plném rozsahu úspěšná.

4. Ústavní soud vyzval k vyjádření k ústavní stížnosti též žalobkyni coby vedlejší účastníci řízení před Ústavním soudem, tato však na výzvu Ústavního soudu nijak nereagovala.

5. K posouzení ústavní stížnosti a napadených rozhodnutí si Ústavní soud vyžádal též spis Okresního soudu v Šumperku sp. zn. 208 C 80/2014, z něhož zjistil následující. Návrhem ze dne 26. 11. 2014 se žalobkyně – Vojenská nemocnice Olomouc – na stěžovatelce jako žalované domáhala zaplacení částky 2.500 Kč s příslušenstvím coby úhrady za pobyt v záchytné stanici žalobkyně dne 19. – 20. 4. 2014. Podáními ze dne 18. 3. 2015 a ze dne 28. 4. 2015 stěžovatelka okresní soud požádala o osvobození od soudních poplatků a ustanovení zástupce z řad advokátů. Ke své žádosti doložila prohlášení o svých osobních, majetkových a výdělkových poměrech, z něhož mimo jiné vyplynulo, že je dlouhodobě nezaměstnaná a pobírá dávky státní sociální podpory a dávky pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na bydlení a příspěvek na živobytí, celkem ve výši necelých 6.000 Kč. Usnesením okresního soudu ze dne 19. 5. 2015 č. j. 208 C 80/2014-60 bylo stěžovatelce přiznáno osvobození od placení soudních poplatků v plném rozsahu (výrok I.) a její žádost o ustanovení zástupce z řad advokátů byla zamítnuta (výrok II.). Okresní soud mimo jiné uvedl, že u stěžovatelky je s ohledem na její sociální a finanční poměry dán zvlášť závažný důvod pro osvobození od soudních poplatků v plném rozsahu; nicméně podle okresního soudu zároveň k ochraně stěžovatelčiných zájmů nebylo nezbytně třeba ustanovení zástupce, a to s ohledem na předmět řízení, který nebyl natolik složitý, aby vyžadoval zastoupení advokátem. Dne 3. 8. 2015 se před okresním soudem konalo jednání, při němž stěžovatelka v rámci svého závěrečného návrhu mimo jiné pro případ vyhovění žalobě požádala, aby soud ve vztahu k nákladům řízení zohlednil její majetkové a příjmové poměry, a odkázala na § 150 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, v relevantním znění s tím, že podle ní jsou dány důvody pro nepřiznání nákladů řízení žalobkyni. Rozsudkem ze dne 10. 8. 2015 č. j. 208 C 80/2014-69 Okresní soud v Šumperku zavázal stěžovatelku zaplatit žalobkyni částku 2.500 Kč s příslušenstvím (výrok I.) a výrokem II. jí stanovil povinnost zaplatit žalobkyni na náhradu nákladů řízení částku 2.089 Kč. V odůvodnění rozsudku pak okresní soud k výroku o nákladech řízení odkázal na § 142 odst. 1 občanského soudního řádu s tím, že žalobkyně měla ve sporu plný úspěch, a proto jí byla přiznána plná náhrada nákladů řízení. Ty byly tvořeny odměnou advokáta za zastupování ve výši 600 Kč a paušální náhradou hotových výdajů ve výši 300 Kč, 21 % DPH a dále zaplaceným soudním poplatkem ve výši 1.000 Kč. Rozsudek dále obsahoval poučení, že proti němu není odvolání přípustné (§ 202 odst. 2 občanského soudního řádu).

6. Ústavní soud dále konstatuje, že stěžovatelka je osobou s duševním postižením a je v současné době omezena ve svéprávnosti (rozsudkem Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 22. 10. 2014 č. j. 70 Co 442/2014-100).

II.

7. Ústavní soud úvodem svého posouzení konstatuje, že se nejprve zabýval otázkou bagatelnosti ve vztahu k ústavní stížnosti. Napadené rozhodnutí totiž nejenže bylo

vydáno v tzv. bagatelní věci s ohledem na výši žalované částky, ale rovněž částka náhrady nákladů řízení, o níž okresní soud rozhodl, dosahuje tzv. bagatelní výše. Ústavní soud přesto shledal, že podanou ústavní stížnost nelze považovat za bagatelní a jako takovou ji odmítnout.

8. Ústavní soud se otázkou tzv. bagatelních věcí zabýval již ve svých předchozích četných rozhodnutích, v nichž dal najevo, že v takových věcech, mezi něž spadá i věc nyní posuzovaná, je v podstatně ústavní stížnost vyloučena. Výjimku je namístě učinit pouze v případech zcela extrémních rozhodnutí obecných soudů, v nichž se tyto při interpretaci ustanovení právního předpisu dopustí svévole, například pokud své rozhodnutí vůbec neodůvodní, pokud se jejich odůvodnění příčí pravidlům logiky, je výrazem přepjatého formalismu či jiného extrémního vybočení z obecných principů spravedlnosti [viz nález sp. zn. I. ÚS 3143/08 ze dne 17. 3. 2009 (N 59/52 SbNU 583) a další judikatura v něm citovaná; všechna rozhodnutí Ústavního soudu citovaná v tomto nálezu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>].

9. Otázkou bagatelnosti se Ústavní soud zabýval též podrobně v nálezu sp. zn. III. ÚS 3725/13 ze dne 10. 4. 2014 (N 55/73 SbNU 89). V něm zdůraznil, že bagatelnost věci ve smyslu právním by se měla krýt s bagatelností věci ve smyslu faktickém, nemusí ale tomu tak být vždy. Při hodnocení bagatelnosti věci tak Ústavní soud musí zvažovat jednak hledisko kvantitativní, jednak hledisko kvalitativní. I z kvantitativního pohledu přitom intenzita dotčení – a míra možné újmy – může být relativní, a to ve vztahu ke konkrétní osobě, na kterou soudní rozhodnutí dopadá, respektive jejím sociálním a majetkovým poměrům, eventuálně dalším okolnostem případu. V některých – zcela ojedinělých případech – se tedy i ve věcech, které jsou dle zákonodárce bagatelní, může jednat o natolik zásadní zásah, že přezkum příslušných soudních rozhodnutí ze strany Ústavního soudu zcela vyloučit nelze. Podobně i s ohledem na kvalitativní stránku věci nemusí být vždy určující právní hranice bagatelnosti, a to v případech, kdy se věc z hlediska ústavnosti jeví natolik významná, že určitým způsobem „přesahuje“ kauzu samotnou (body 31 a 33 citovaného nálezu sp. zn. III. ÚS 3725/13).

10. V projednávaném případě se přitom napadené rozhodnutí týká částky, kterou za bagatelní z pohledu stěžovatelky a jejích pravidelných příjmů, jak byly zjištěny v řízení před okresním soudem, považovat nelze. Především však stěžovatelka coby osoba s duševním postižením patří do skupiny zranitelných osob, u nichž je obzvláště třeba dbát na to, aby mohly efektivně uplatňovat svá práva, což však okresní soud v daném případě vůbec nezohlednil (viz též níže).

11. Ústavní soud tak shledal, že je namístě se podanou ústavní stížností věcně zabývat a dále že ústavní stížnost je důvodná, neboť napadeným rozhodnutím okresního soudu bylo porušeno stěžovatelčino základní právo na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny.

12. Ústavní soud v první řadě zdůrazňuje specifikum posuzovaného případu, totiž že stěžovatelka je osobou se zdravotním postižením. Česká republika již v roce 2009 ratifikovala Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením, č. 10/2010 Sb. m. s., kterou se jako smluvní stát mimo jiné zavázala přijímat „přiměřené úpravy“

(*reasonable accommodations*) standardních postupů a opatření za účelem zaručení uplatnění nebo užívání všech lidských práv a základních svobod na rovnoprávném základě s ostatními pro osoby se zdravotním postižením (k právům osob se zdravotním postižením viz též blíže náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1974/14 ze dne 23. 3. 2015). Podle čl. 13 odst. 1 citované Úmluvy je pak Česká republika konkrétně povinna „zajistit osobám se zdravotním postižením účinný přístup ke spravedlnosti na rovnoprávném základě s ostatními, mimo jiné i prostřednictvím procedurálních a věku odpovídajících úprav, s cílem usnadnit jim účinné plnění jejich role jako přímých nebo nepřímých účastníků a svědků při všech soudních řízeních“. Právě uvedené naznačuje, že **pokud se soudního řízení účastní osoba se zdravotním postižením – podobně jako jiná osoba náležející do skupiny zranitelných osob (děti, cizinci atd.) –, a to zejména pokud se v řízení jedná o její práva či povinnosti, jsou obecné soudy povinny zpozornět a zvláště dbát na to, aby tato osoba mohla v řízení plně uplatnit svá práva stejně jako jiní účastníci řízení. Přitom je třeba samozřejmě přihlížet k charakteru postižení konkrétní dotčené osoby a podle toho přijmout případná kompenzační opatření. V případě osob s duševním postižením tak kupříkladu minimálním přiměřeným opatřením zpravidla bude ustanovení zástupce pro řízení z řad advokátů, tak aby byla náležitě zajištěna ochrana jejich práv** [srov. obdobně pro případ dětí jako jiné skupiny zranitelných osob náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 (N 18/72 SbNU 217)]. Ústavní soud tedy obiter dictum okresnímu soudu vytýká, že přestože vyhověl stěžovatelčině žádosti o osvobození od soudních poplatků, naopak zamítl její žádost o ustanovení zástupce pro řízení. K tomu Ústavní soud konstatuje, že sice stěžovatelka nakonec kvalitní právní zastoupení v řízení získala, a to však jen díky dobré vůli a možnostem svého opatrovníka, města Mohelnice.

13. Stěžovatelkou napadené rozhodnutí se pak konkrétně týká otázky nákladů řízení. S touto problematikou je Ústavní soud ve své rozhodovací praxi pravidelně konfrontován, avšak obecně se k ní staví zdrženlivě a podrobuje ji toliko omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Ačkoli totiž i rozhodnutí o nákladech řízení může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, samotný spor o nákladech řízení většinou nedosahuje intenzity způsobilé poruší jejich základní práva a svobody. Na druhou stranu ovšem Ústavní soud zdůrazňuje, že i rozhodování o nákladech soudního řízení tvoří integrální součást soudního řízení jako celku, a i na něj proto dopadají postuláty spravedlivého procesu. Mezi základní zásady spravedlivého procesu přitom tradičně náleží i zákaz svévolného rozhodování či ochrana legitimního očekávání účastníků a předvídatelnost soudních rozhodnutí [srov. například náleží sp. zn. IV. ÚS 2738/10 ze dne 23. 11. 2010 (N 235/59 SbNU 391), náleží sp. zn. II. ÚS 2570/10 ze dne 28. 5. 2013 a náleží sp. zn. III. ÚS 1561/13 ze dne 3. 4. 2014].

14. Dále Ústavní soud ve svých dřívějších rozhodnutích mimo jiné konstatoval, že i v případě rozhodování o náhradě nákladů řízení je třeba přihlížet ke všem okolnostem věci, které mohou mít vliv na stanovení povinnosti k náhradě nákladů řízení, jež účastník vynaložil k účelnému uplatňování nebo bránění práva. Úkolem obecného soudu proto není pouze mechanicky rozhodnout o náhradě podle výsledku sporu, nýbrž vážit, zda tu neexistují další rozhodující okolnosti mající podstatný vliv na přiznání či nepřiznání náhrady účelně vynaložených nákladů. Výrok o náhradě nákladů řízení tak musí být v souladu s průběhem řízení a s úkony účastníků, respektive s obsahem

příslušného soudního spisu, a úvaha k němu vedoucí musí být, byť stručně, odůvodněna; jinak zpravidla dochází k porušení práva účastníků na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny [nález sp. zn. IV. ÚS 454/04 ze dne 15. 2. 2005 (N 29/36 SbNU 337), nález sp. zn. II. ÚS 153/06 ze dne 29. 6. 2006 (N 127/41 SbNU 581) či nález sp. zn. II. ÚS 762/10 ze dne 22. 7. 2010 (N 148/58 SbNU 257)].

15. V právě citovaných nálezech se navíc jednalo o případy, kdy byl stěžovatel v řízení před obecnými soudy, v němž nebyl úspěšný, bez bližšího odůvodnění zavázán k náhradě nákladů řízení protistrany za situace, kdy byl prve – s ohledem na své poměry – osvobozen od soudních poplatků. V těchto případech Ústavní soud shledal napadená rozhodnutí obecných soudů pro absenci náležitého odůvodnění rozporná s právem stěžovatelů na spravedlivý proces.

16. Ústavní soud se navíc ve své rozhodovací praxi zabýval též samotnou otázkou účelnosti vynaložených nákladů, respektive náklady potřebnými k účelnému uplatňování nebo bránění práva, které lze nahradit dle § 142 odst. 1 občanského soudního řádu. V tomto ohledu především opakovaně připomíná pravidla, že tam, kde je stát k hájení svých zájmů vybaven příslušnými organizačními složkami, není důvod, aby výkon svých práv a povinností z této oblasti přenášel na soukromý subjekt (advokáta); pokud tak však stát učiní, není důvod uznat takto vzniklé náklady řízení jako náklady účelně vynaložené [srov. nález sp. zn. I. ÚS 2929/07 ze dne 9. 10. 2008 (N 167/51 SbNU 65), nález sp. zn. IV. ÚS 1087/09 ze dne 24. 11. 2009 (N 243/55 SbNU 349) či nedávný nález sp. zn. II. ÚS 3855/14 ze dne 1. 9. 2015]. Obdobné závěry pak Ústavní soud vztáhl i na některé další subjekty mimo stát, které jsou veřejnými institucemi (subjekty), hospodaří s veřejnými prostředky apod., jako je Česká televize [nález sp. zn. I. ÚS 3344/12 ze dne 24. 7. 2013 (N 129/70 SbNU 193) či nález sp. zn. II. ÚS 1333/14 ze dne 18. 2. 2015) či Všeobecná zdravotní pojišťovna (nález sp. zn. IV. ÚS 474/13 ze dne 16. 12. 2014)]. V nálezu sp. zn. I. ÚS 195/11 ze dne 15. 12. 2011 (N 215/63 SbNU 473) pak Ústavní soud tato východiska konkretizoval i ve vztahu k fakultní nemocnici domáhající se žalobou před obecnými soudy dlužného regulačního poplatku. Ústavní soud konkrétně uvedl, že nemocnice má právní oddělení, byť podle svého tvrzení nedostatečně vybavené, navíc se jednalo o spor o bagatelní částku, skutkově ani právně nijak složitý. V takto jednoduché právní věci tedy podle Ústavního soudu nemocnice byla schopna zajistit si vyřešení daného případu vlastními prostředky, a pokud tak neučinila, ale zvolila možnost právního zastoupení advokátem, což je její právo, nelze v dané situaci na stěžovateli (žalovaném) spravedlivě žádat, aby jí plně hradil náklady řízení takto vzniklé. Nadto fakultní nemocnice je svým právním postavením subjekt hospodařící s majetkem státu, je tedy státem zřízena a na státní rozpočet v určitém rozsahu navázána. Ústavní soud přitom dal ve svých rozhodnutích najevo, že podobný postup, při němž se prostřednictvím placených právních služeb přesouvají veřejné prostředky do rukou soukromých subjektů, a dochází tak mimo jiné k neúměrnému navyšování nákladů řízení, nebude tolerovat.

17. V nyní posuzované věci okresní soud napadeným rozhodnutím toliko s odkazem na § 142 odst. 1 občanského soudního řádu a plný úspěch žalobkyně ve věci rozhodl o povinnosti stěžovatelky k náhradě nákladů řízení žalobkyně, které byly tvořeny jednak náklady právního zastoupení (odměna za zastupování, paušální náhrada hotových výdajů a DPH) a jednak zaplaceným soudním poplatkem. Takto přitom okresní soud

rozhodl za situace, kdy již dříve stěžovatelku svým rozhodnutím s ohledem na její sociální a finanční poměry osvobodil od placení soudních poplatků.

18. Jak je již shora rozvedeno, obecné soudy jsou povinny i v případě rozhodování o náhradě nákladů řízení přihlížet ke všem okolnostem věci, které mohou mít vliv na stanovení povinnosti k náhradě nákladů řízení účastníka, a vážit zda neexistují další rozhodující okolnosti mimo výsledek sporu, které by měly podstatný vliv na přiznání či nepřiznání náhrady účelně vynaložených nákladů. Je přitom třeba zdůraznit, že úspěšné straně lze nahradit právě jen účelně vynaložené náklady (náklady potřebné k účelnému uplatňování nebo bránění práva). Okresní soud však uvedené principy v napadeném rozhodnutí nerespektoval a jeho rozhodnutí nelze považovat za souladné s průběhem řízení a náležitě odůvodněné, jak požaduje judikatura Ústavního soudu.

19. Pokud jde o náklady spojené s právním zastoupením žalobkyně, okresní soud se v první řadě měl zabývat otázkou jejich účelnosti. Žalobkyně je příspěvkovou organizací zřízenou Ministerstvem obrany, hospodařící s majetkem státu, a tak bylo namístě, aby okresní soud posoudil žalobkyni vynaložené náklady na právní zastoupení pohledem principů vymezených v judikatuře Ústavního soudu, jak byla nastíněna výše v bodě 16 tohoto nálezu. To ovšem okresní soud neučinil a náklady žalobkyně na právní zastoupení považoval automaticky za účelně vynaložené, a tak již tím porušil stěžovatelčino právo na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

20. Nicméně i kdyby okresní soud shledal, že všechny žalobkyni vynaložené náklady – tedy nejen zaplacený soudní poplatek, ale též náklady spojené s jejím právním zastoupením – byly vynaloženy účelně, pak v daném případě měl – v souladu se svou povinností přihlížet i při rozhodování o nákladech řízení ke všem relevantním okolnostem věci a rozhodnout v souladu s průběhem řízení – ve svém rozhodnutí o nákladech řízení zřetelně reflektovat též stěžovatelčiny sociální a finanční poměry, které se předtím projeví v jeho rozhodnutí o osvobození stěžovatelky od soudních poplatků. Přestože okresní soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že důvody pro užití § 150 občanského soudního řádu v dané věci neshledal, napadené rozhodnutí žádnou takovou úvahu explicitně neobsahuje. Ústavní soud přitom zdůrazňuje, že z výše uvedeného nevyplývá, že by snad okresní soud byl bez dalšího povinen uplatnit § 150 občanského soudního řádu a žalobkyni v daném případě pro důvody hodné zvláštního zřetele náhradu nákladů řízení zcela nebo zčásti nepřiznat. Nicméně okresní soud byl povinen se touto otázkou alespoň prokazatelně zabývat a ve svém rozhodnutí poměry stěžovatelky, byť i stručně reflektovat. Pokud tak neučinil, porušil stěžovatelčino právo na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

21. Ústavní soud přitom připomíná, že při zkoumání existence důvodů hodných zvláštního zřetele je třeba přihlížet ke všem okolnostem konkrétní věci, přičemž je dána relativně široká míra uvážení soudu, ne však možnost libovůle. Je tak nutno uvážít majetkové, sociální a osobní poměry v řízení neúspěšného účastníka řízení, stejně jako poměry účastníka úspěšného a to, jak by se případné rozhodnutí podle § 150 občanského soudního řádu dotklo jeho majetkových poměrů; a dále pak i okolnosti, které vedly k soudnímu uplatnění nároku, okolnosti související se skutkovou i právní složitostí nároku, postoj účastníků v průběhu řízení, důvody neúspěchu strany náhradově povinné, jakož i případné další konkrétní okolnosti věci [srov. shora citované

nálezy sp. zn. II. ÚS 153/06 a sp. zn. II. ÚS 762/10 či nález sp. zn. III. ÚS 3448/10 ze dne 14. 4. 2011 (N 71/61 SbNU 97)].

22. V nyní posuzované věci pak z hlediska § 150 občanského soudního řádu nelze přehlédnout – mimo jiné – zejména stěžovatelčiny osobní i majetkové poměry, včetně skutečnosti, že u stěžovatelky se již v době záchytu u žalobkyně vyskytovalo duševní postižení, dále právní povahu žalobkyně, která je veřejnou institucí (příspěvkovou organizací Ministerstva obrany), a v neposlední řadě rovněž skutečnost, že v dané věci nebyl předmět řízení nijak složitý, respektive se jednalo o natolik jednoduchý spor, že podle okresního soudu ani u stěžovatelky jako osoby s duševním postižením a omezené ve správnosti, zastoupené opatrovníkem – obcí, tento spor nevyžadoval zastoupení advokátem (srov. rozhodnutí okresního soudu o zamítnutí stěžovatelčiny žádosti o ustanovení zástupce z řad advokátů).

23. Pokud potom jde o žalobkyni uhrazený soudní poplatek, zde Ústavní soud zdůrazňuje, že při rozhodování o jeho náhradě měl okresní soud obzvláště uvážit samo osvobození stěžovatelky od soudních poplatků, o němž dříve rozhodl. Z hlediska požadavku na předvídatelnost a bezrozpornost soudního rozhodování je totiž nepřípustné, aby obecný soud nejprve účastníka řízení osvobodil od placení soudních poplatků, a následně, byl-li tento účastník v řízení neúspěšný, jej při rozhodování o nákladech řízení bez jakéhokoli odůvodnění zavázal k úhradě soudního poplatku. To neznamena, že by za těchto okolností bylo vždy vyloučeno zavázání neúspěšného účastníka k náhradě zaplaceného soudního poplatku úspěšnému účastníkovi, nicméně takové rozhodnutí by vyžadovalo náležité odůvodnění osvětlující, proč je účastníkovi, který byl osvobozen od soudních poplatků, právě taková povinnost nyní ukládána. Na jednu stranu je totiž třeba rozlišit mezi úhradou soudního poplatku na začátku řízení a jeho náhradou na konci řízení; v prvním případě jde o jednu z podmínek, aby řízení ve věci samé vůbec mohlo proběhnout, a tedy i potenciální překážku přístupu k soudu pro nemajetné navrhovatele, zatímco v druhém případě toto nebezpečí nehrozí, protože řízení již proběhlo, a nyní jde o spravedlivé vyrovnání se mezi stranami. Na druhou stranu však přiznání osvobození od soudních poplatků u dotčeného účastníka nepochybně vždy vzbuzuje určité očekávání, že po něm úhrada soudního poplatku již nadále – s ohledem na jeho poměry – nebude vyžadována. Toto očekávání potom sice rozhodující soud nemusí nutně naplnit, je ovšem v každém případě povinen jej uvážit a své rozhodnutí o povinnosti neúspěšného osvobozeného účastníka hradit soudní poplatek úspěšnému účastníkovi řádně a přesvědčivě odůvodnit, a to právě i s ohledem na předchozí osvobození neúspěšného účastníka. Uvedené se přitom samozřejmě vztahuje jen na případy, v nichž v mezidobí nedošlo k odejmutí přiznaného osvobození (§ 138 odst. 2 občanského soudního řádu).

24. V nyní posuzovaném případě okresní soud stěžovatelku zavázal k náhradě zaplaceného soudního poplatku žalobkyni bez jakéhokoli bližšího odůvodnění a zřetelného uvážení skutečnosti, že stěžovatelka byla dříve rozhodnutím téhož soudu pro své poměry osvobozena od placení soudních poplatků. Navíc si Ústavní soud nemohl nevšimnout, že v dané věci, kde stěžovatelka vystupovala jako žalovaná a zároveň se jednalo o bagatelní věc, v níž není připuštěno odvolání, působí postup okresního soudu obzvláště nelogicky a vnitřně rozporně, neboť zproštění stěžovatelky povinnosti platit soudní poplatky se prakticky mohlo projevit právě jen v situaci, kdy by bylo žalobě

vyhověno a ona by byla v řízení neúspěšnou. Na počátku řízení totiž jako žalovaná k úhradě soudního poplatku povinna nebyla a rovněž jí z povahy věci nemohla vzniknout ani povinnost platit soudní poplatek za odvolání. Tím spíš pro ni tedy napadené rozhodnutí okresního soudu bylo nepředvídatelné a překvapivé, a tedy rozporné s jejím právem na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

25. Ústavní soud tedy uzavírá, že Okresní soud v Šumperku napadeným výrokem II. rozsudku ze dne 10. 8. 2015 č. j. 208 C 80/2014-69 porušil stěžovatelčino ústavně zaručené právo na spravedlivý proces, neboť při rozhodování o nákladech řízení se vůbec nezabýval účelností nákladů na právní zastoupení vynaložených žalobkyní a nijak nezohlednil stěžovatelčiny poměry, jež vedly k jejímu osvobození od soudních poplatků. **Jak vyplývá z ustálené judikatury Ústavního soudu, i rozhodnutí soudu o nákladech řízení musí být v souladu s průběhem řízení. Pokud by k náhradě nákladů měl být podle obecných zákonných zásad zavázán účastník, který byl dříve v řízení osvobozen od placení soudních poplatků, pak je obecný soud při rozhodování o nákladech řízení povinen uvážit poměry účastníka, které vedly k jeho osvobození, a posoudit, zda není namístě uplatnění § 150 občanského soudního řádu, jež sice podléhá poměrně široké míře soudního uvážení, ne však libovůli. Obzvláště je potom třeba předchozí osvobození účastníka (žalovaného) pečlivě uvážit v případě, že obecný soud hodlá tohoto účastníka zavázat též k náhradě zaplaceného soudního poplatku (žalobci). I účastník osvobozený od soudních poplatků může být zavázán k náhradě již uhrazeného soudního poplatku, takové rozhodnutí ovšem musí být řádně a přesvědčivě odůvodněno a musí zřetelně reflektovat předchozí osvobození účastníka, respektive jeho poměry k tomu vedoucí. V opačném případě dochází k porušení práva účastníka na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.**

26. Ústavní soud tudíž ústavní stížnosti vyhověl a napadený výrok rozsudku Okresního soudu v Šumperku zrušil v souladu s § 82 odst. 1 a 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci (§ 44 téhož zákona).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 9. února 2016

David Uhlíř
předseda senátu

Právní věty:

I. Účastní-li se soudního řízení osoba se zdravotním postižením – podobně jako jiná osoba náležející do skupiny zranitelných osob (děti, cizinci atd.) –, a to zejména pokud se v řízení jedná o její práva či povinnosti, jsou obecné soudy povinny zpozornět a zvláště dbát na to, aby tato osoba mohla v řízení plně uplatnit svá práva stejně jako jiní účastníci řízení. Přitom je třeba samozřejmě přihlížet k charakteru postižení konkrétní dotčené osoby a podle toho přijmout případná kompenzační opatření. V případě osob s duševním postižením tak kupříkladu minimálním přiměřeným opatřením zpravidla bude ustanovení zástupce pro řízení z řad advokátů, tak aby byla náležitě zajištěna ochrana jejich práv.

II. I rozhodnutí soudu o nákladech řízení musí být v souladu s průběhem řízení. Pokud by k náhradě nákladů měl být podle obecných zákonných zásad zavázán účastník, který byl dříve v řízení osvobozen od placení soudních poplatků, pak je obecný soud při rozhodování o nákladech řízení povinen uvážit poměry účastníka, které vedly k jeho osvobození, a posoudit, zda není namístě uplatnění § 150 občanského soudního řádu, jež sice podléhá poměrně široké míře soudního uvážení, ne však libovůli. Obzvláště je potom třeba předchozí osvobození účastníka (žalovaného) pečlivě uvážit v případě, že obecný soud hodlá tohoto účastníka zavázat též k náhradě zaplaceného soudního poplatku (žalobci). I účastník osvobozený od soudních poplatků může být zavázán k náhradě již uhrazeného soudního poplatku, takové rozhodnutí ovšem musí být řádně a přesvědčivě odůvodněno a musí zřetelně reflektovat předchozí osvobození účastníka, respektive jeho poměry k tomu vedoucí. V opačném případě dochází k porušení práva účastníka na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.